

Маріям було п'ять років, коли вона вперше почула слово «гарамі»*.

Це сталося у четвер. Мусило б статись, бо Маріям пам'ятала, що у той день вона була неспокійною і заклопотаною, так, як вона бувала лише четвергами, коли у колбі** її навідував Джаліл. Щоб згаяти час до миті, коли вона нарешті з ним побачиться, розтинати високу по коліно траву галявини і махатиме йому, Маріям вилізла на стілець і зняла китайський сервіз своєї матері. Сервіз був єдиною реліквією, що матері Маріям, Нані, лишився від її власної матері, яка померла, коли Нані було два. Нана плекала кожну частину синьо-білого порцелянового начиння, витончений вигин чайникового носика, мальованих вручну зябликів,

* Гарамі (від араб. «*ḥarām*», «релігійне табу») – позашлюбна дитина.

** Колба (фарсі) – сільська хата. Імовірно, етимологічно пов'язане з «колиба», «халупа».

хризантеми та дракона на цукорниці, що мав відна-
джувати лихо.

Ця цукорниця і вислизнула з Маріяминих пальців,
впала на мостини *колби* та розбилася на друзки.

Коли Нана побачила цукорницю, обличчя її почер-
воніло, верхня губа скривилася, а обидва ока – не-
зряче й зряче – рівно й незмигтно втупилися у Ма-
ріям. Нана дивилась так люто, що Маріям злякалася,
що джин знову увійде в її тіло. Але джин не з'явився;
не цього разу.

Натомість Нана схопила Маріям за зап'ястки, під-
тягнула ближче і крізь зціплені зуби сказала:

– Ах ти ж незграбна мала *гарамі*. Отака мені наго-
рода за все, що я витримала. Незграбна мала *гарамі*,
що трощить сімейні коштовності.

Того разу Маріям не зрозуміла. Вона не знала, що
означало це слово, «*гарамі*», – «байстрючка». Не бу-
ла достатньо дорослою, щоб прийняти несправедли-
вість, зрозуміти, що винні ті, хто породжують *гарамі*,
а не *гарамі* сама, чий єдиний гріх був у тому, що вона
народилася. За тим, як Нана вимовила це слово, Ма-
ріям здогадувалась, що *гарамі* було чимось бридким
і огидним, як комашня, як метушливі таргани, яких
Нана постійно кляла і вимітала з *колби*.

Пізніше, підрісши, Маріям таки зрозуміла. Саме за
тим, як Нана проказувала це слово – не вимовляла,
а наче випльовувала на неї – вона зрозуміла всю йо-
го жалючість. Вона зрозуміла, що мала на увазі Нана:

що *гарамі* – небажана, що вона, Маріям, була незакон-
ною особою, що ніколи не матиме законного права на
речі, яке мали інші люди, як-от любов, родина, оселя,
прийняття.

Джаліл ніколи так її не називав. Джаліл казав, що
вона була його квітом. Він любив саджати її на коліна
і розповідати їй історії про те, що Герат, місто, в якому
Маріям народилася 1959 року, колись був колискою
перської культури, домівкою письменників, поетів,
художників та суфіїв.

– Тут і ноги не витягнеш, не копнувши поета в ду-
пу, – сміявся він.

Джаліл оповідав їй про королеву Гавгар-Шад, яка
звела знамениті мінарети як любовну оду Гератові
давно, у п'ятнадцятому столітті. Він описував їй зелені
пшеничні поля Герату, його сади, лози, вагітні вино-
градом, міські людні склепінчасті базари.

– Там є фісташкове дерево, – сказав він одного
дня, – а під ним, Маріям-джо, похований ніхто інший,
як сам видатний поет Джамі. – Він нахилився і шепо-
тів: – Джамі жив більш ніж п'ять сотень років тому.
Справді. Я тебе якось водив туди, до дерева. Ти була
маленькою. Ти не згадаєш.

Так і було. Маріям справді не пригадувала. І хоча
вона й проживе перші п'ятнадцять років свого життя
у межах пішої ходи від Герату, ніколи не побачить де-
рева з оповідки. Вона ніколи не побачить зблизька зна-
мениті мінарети й ніколи не зірве плоду в гератських

садах, ані ступить його пшеничними полями. Та щоразу, коли Джаліл так розказував, вона зачаровано слухатиме. Вона захоплюватиметься Джалілем за його широкі й всеохопні знання. Вона тремтітиме від гордості мати батька, що знає стільки речей.

— Яка пишна брехня! — казала Нана, коли Джаліл ішов. — Пишний чоловік, що пишно бреше. Ніколи він тебе не водив ні до якого дерева. І не дай йому причарувати тебе. Він зрадив нас, твій коханий батечко. Витурих нас зі своєї шикарної хати, наче ми були для нього нічим. Він це з радістю зробив.

Маріям чемно вислуховувала. Вона ніколи не наважувалася сказати Нані, наскільки їй не подобалося, коли та казала так про Джаліла. Правда була в тім, що поруч із Джалілем Маріям анітрохи не почувала себе *гарамі*. Годину або дві щочетверга, коли Джаліл приходив з нею побачитись, повний усмішок, подарунків та ласки, Маріям почувалась вартою усієї краси та усіх щедрот, що давало життя. І за це Маріям любила Джаліла.

* * *

Навіть якщо вона мусила ним ділитись.

Джаліл мав трьох дружин та дев'ятьох дітей, дев'ятьох законних дітей, жоден з них не був знайомий із Маріям. Він був одним із найзаможніших людей Герату. У нього був кінотеатр, якого Маріям ніколи не бачила, та на її прохання він їй його описав, тож вона

знала, що фасад був зроблений з блакитно-бурих теракотових кахлів, що у ньому були окремі місця на балконі і ґратчаста стеля. Подвійні маятникові двері відчинялися у викладений кахлями вестибюль, де на засклених щитах висіли афіші індійських фільмів. По вівторах, сказав Джаліл одного дня, діти отримували безкоштовне морозиво у буфеті.

Нана поблажливо всміхалася, коли він розповідав про це. Вона чекала, доки він вийде з *колби*, перед тим як пирхнути і сказати: «Чужим дітям дістається морозиво. Що дістається тобі, Маріям? Байки про морозиво».

На додачу до кінотеатру у Джаліла була земля у Карусі, земля у Фарасі, три магазини килимів, крамниця з одягом і чорний «б'юік роудмейстер» п'ятдесят шостого року. Він був чоловіком мало не з найбільшими зв'язками у Гераті, другом мера та губернатора. У нього була куховарка, водій та три домогосподарки.

Нана була однією з його домогосподарок. Доки в неї не почав рости живіт.

Коли це сталося, як казала Нана, спільний вдих Джалілевої рідні висмоктав повітря з Герату. Його свояки присягалися, що потече кров. Дружини вимагали викинути її геть. Власний Нанин батько, бідний каменеріз із сусіднього села Гул-Даману, відмовився від неї. Знечещений, він зібрав речі і сів на автобус до Брану, щоб зникнути назавжди.

— Часом, — сказала Нана одного ранку, годуючи курчат на підвір'ї *колби*, — я хотіла, щоб у мого батька

вистачило було духу на те, щоб нагострити один зі своїх ножів і вчинити за честю. Може, тоді було б ліпше для мене, – вона вкинула чергову жменьку насіння в курник, спинилась і глянула на Маріям. – Може, ліпше й для тебе. Це врятувало б тебе від скорботи знати, що ти є тим, чим ти є. Та він був боягузом, мій батько. Він не мав на це ділу*, серця.

Джаліл, казала Нана, теж не мав його на те, щоб вчинити за честю. Стати перед своєю ріднею, своїми дружинами, свояками і визнати відповідальність за скоєне. Натомість за зачиненими дверима була підписана рятівна для репутації угода. Наступного дня він наказав їй зібрати небагато своїх речей із приміщення для слуг і відрядив її геть.

– Знаєш, що він сказав своїм дружинам на свій захист? Що я його примусила. Що це була моя провина. Діди? Бачиш? Ось що означає бути жінкою в цьому світі.

Нана поклала на землю миску з кормом. Пальцем вона припідняла Маріяміне підборіддя.

– Глянь-но на мене, Маріям.

Нехотя Маріям підкорилась.

Нана мовила:

– Вивчи це зараз і вивчи добре, моя доню: як стрілка компаса завжди вказує на північ, так і звинувачувальний палець чоловіка завжди вказує на жінку. Завжди. Запам'ятай це, Маріям.

* Діл (фарсі) – серце, дух; у переносному значенні – мужність.

2

– Для Джаліла та його дружин я завжди була багриною. Полином. І ти теж. А ти тоді ще й не народилася.

– Що таке багрина? – спитала Маріям.

– Бур'ян, – сказала Нана. – Те, що виривають і відкидають набік.

Маріям подумки насупилася. Джаліл не ставився до неї як до бур'яну. Ніколи. Але Маріям вирішила, що розумніше буде потамувати спротив.

– На відміну від бур'яну, мене треба було пересадити, бачиш, дати поживи й води. З огляду на тебе. Таку угоду уклав Джаліл зі своєю родиною.

Нана сказала, що вона відмовилась жити в Гераті.

Задля чого? Щоб бачити, як він цілий день возить своїх жінок-кінчіні* містом?

Вона казала, що не житиме і в спорожнілому домі її батька в селі Гул-Дамані, що розляглося на крутому

* Кінчіні – в окремих мовах (пушту, урду, гінді) – сленгове образливе або вульгарне значення, подібне до «дешевої жінки», зневажливе прізвисько.